

Materiały do poznania rozmieszczenia sówkowatych (Lepidoptera: Noctuidae) na obszarze Dolnego Śląska

Contribution to the knowledge of the noctuid moths (Lepidoptera: Noctuidae) in the Lower Silesia (southwestern Poland)

Janusz NOWACKI¹, Artur BEREZOWSKI²

¹Katedra Entomologii i Ochrony Środowiska, Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu, ul. Dąbrowskiego 159, 60-594 Poznań, e-mail: janusz.nowacki@up.poznan.pl, ORCID: 0000-0003-0221-0282

²ul. Śląska 10/4, 59-220 Legnica, e-mail: artur.berezowski@o2.pl

ABSTRACT. The study presents new localities for 15 rare species of noctuid moths in Poland. Those species were reported from the Lower Silesia.

KEY WORDS: Lepidoptera, Noctuoidea, new records, Lower Silesia, Poland.

Wstęp

Obszar zachodniej Polski, w tym Dolnego Śląska obejmującego makroregiony: Nizina Śląsko-Łużycka i Nizina Śląska oraz podprowincję Sudety z Przedgórzem Sudeckim, należy do stosunkowo dobrze poznanych pod względem rozszedlenia sówek (Lepidoptera: Noctuoidea: Nolidae, Erebidae, Noctuidae). W znacznym stopniu jest to efektem licznych badań przeprowadzonych nad rozszedleniem przedstawicieli tych rodzin motyli w okresie pierwszej połowy XX wieku przez lepidopterologów niemieckich (WOCKE 1872, WOLF 1935-1944). Ponowna intensyfikacja badań nad motylami Dolnego Śląska nastąpiła na przełomie XX i XXI wieku, co zaowocowało szeregiem publikacji omawiających lokalne fauny motyli na niewielkich obszarach bądź prezentujących stwierdzenia rzadkich w Polsce gatunków sówek (BUSZKO i NOWACKI 2017). Pomimo to występowanie wielu gatunków sówek na Dolnym Śląsku nie zostało dotychczas ponownie potwierdzone.

W niniejszej pracy przedstawiono nowe stanowiska piętnastu, rzadkich w kraju, gatunków sówek z obszaru Dolnego Śląska.

Material i metody

Informacje dotyczące zaprezentowanych gatunków pochodzą z niepublikowanych badań i obserwacji terenowych przeprowadzonych na przestrzeni ostatnich dziesięcioleci. Omawiane osobniki motyli

odłowione zostały na światło przez Artura BEREZOWSKIEGO (AB) lub Romualda SZPORA (RS) i znajdują się w ich kolekcjach oraz przez Andrzeja KOKOTA (AK) i znajdują się w zbiorze Janusza NOWACKIEGO (JN).

Wyniki

Poniżej przedstawiono w układzie systematycznym nowe informacje dotyczące występowania przedstawicieli Noctuidae na Dolnym Śląsku.

NOCTUIDAE

Trichoplusia ni (HÜBNER, 1803)

- WS87 Legnica, 3 VIII 2022, 1 ex., 28 VIII 2022, 1 ex., leg. AB.

Jest to gatunek kosmopolityczny licznie występujący w strefie podzwrotnikowej na większości kontynentów. W niektóre lata, w ramach migracji, zalatuje do Polski, a nawet do północnej Europy. Obserwowany na Gubałowce i w Białowieży (NOWACKI i BUSZKO 2019) oraz w Jędrzejowicach w Masywie Ślęży (NOWACKI i SZPOR 1989).

Trichosea ludifica (LINNAEUS, 1758)

- XS01 Góry Sowie, Potoczek, 23 VI 1966, 1 ex., 14 VI 1968, 1 ex, leg. RS,

- WS23 Góry Izerskie, Hala Izerska, 2 VI 1967, 2 exx., leg. RS.

Jest to gatunek o zasięgu euroszyberyjskim, który w Europie notowany był głównie w Górach i w Skandynawii. W Polsce na początku XX wieku odnotowany jako bardzo rzadki w Lesznie, Mińsku Mazowieckim, Olchowej i Rytwianach (ROMANISZYN 1929), Pieninach (BŁESZYŃSKI i in. 1965) oraz na Dolnym Śląsku: Duszniki Zdrój, Jelenia Góra, Szklarska Poręba, Węgliniec (WOLF 1935-1944). W drugiej połowie XX w. potwierdzony jedynie z Karkonoszy: Kocioł Małego Stawu (BORKOWSKI 1985).

Calliergis ramosa (ESPER, 1786)

- XS01 Góry Sowie, Potoczek, 26 VI 1970, 1 ex., leg. RS.

Jest to gatunek o zasięgu europejskim, występujący w Polsce lokalnie w górach i na pogórzu od Sudetów po Bieszczady (NOWACKI i BUSZKO 2019). Współcześnie wykazany z: Pienin (NOWACKI i WAŚALA 2008), Tatr (BUSZKO i in. 2000), Babiej Góry (ZAJDA i PRZYBYŁOWICZ 2003), Rybnika (MAROŃ i LARYSZ 2020) oraz Duszniki Zdrój (KOKOT 2005).

Acosmetia caliginosa (HÜBNER, [1813])

- WS97 Golanka Dolna, 22 V 2010, 1 ex., 28 IV 2014, 1 ex., 3 VIII 2014, 1 ex., 29 IV 2015, 1 ex., 4 VI 2017, 20 exx., 17 V 2020, 1 ex., leg. AB,
- XS08 Ścinawa, 15 VI 2022, 1 ex., leg. AB,
- XS07 Prawików ad Lubiąż, 4-5 VI 1983, 2 exx., 10 VII 1983, 1 ex., 20 VII 1983, 1 ex., leg. RS,
- XS46 Wrocław, 23 V 1964, 1 ex., leg. RS.

Jest to gatunek o zasięgu euroszyberyjskim, który w Europie występuje na kilku izolowanych obszarach. W Polsce obserwowany był bardzo lokalnie, głównie w południowej i wschodniej części kraju. Współcześnie poza stanowiskami na Dolnym Śląsku znany jedynie z Polesia i okolic Chełma (NOWACKI i HOŁOWIŃSKI 1999, NOWACKI i PAŁKA 2013).

Caradrina kadenii FREYER, 1836

- WS87 Legnica, 17 VI 2020, 1 ex., 12 IX 2020, 2 exx., 16 IX 2020, 2 exx., 27 VIII 2021, 1 ex., 4 IX 2021, 1 ex., 10 IX 2021, 3 exx., 13 IX 2021, 1 ex., 28 VIII 2022, 3 exx., 7 IX 2022, 3 exx., 25 IX 2022, 2 exx., 15 X 2022, 1 ex., leg. AB.

Jest to gatunek o zasięgu pontomedyterraneanym, który występuje lokalnie w środkowej Europie. W Polsce historycznie wykazany jedynie z doliny dolnej Nidy (KOSTROWICKI 1953). W ostatnich latach zaobserwowano ponowny pojaw tego gatunku w Polsce na obszarze Górnego Śląska (LARYSZ

i MAROŃ 2019, MAROŃ i LARYSZ 2020, LARYSZ i in. 2021), Wrocławia (DOBRZAŃSKI i SKOCZYŁAS 2019) oraz Poznania (WAŚALA i MATUSZEWSKI 2021).

Chloantha hyperici

([DENIS & SCHIFFERMÜLLER], 1775)

- XS22 Dębowa Góra ad Dzierżoniów, 17 VII 1995, 2 exx., cult. ex. larva, leg. RS.

Jest to gatunek zachodniopalearktyczny, który stwierdzono na nielicznych, rozproszonych stanowiskach w Polsce. Zawsze jako bardzo rzadki. W ostatnich latach liczba znanych stanowisk znacznie się ograniczyła, a występowanie gatunku potwierdzone zostało głównie w zachodniej części Polski: Góry Kaczawskie (JÓZEF CZUK i in. 2012) oraz Wielkopolska (NOWACKI i WAŚALA 2018).

Phragmatiphila nexa (HÜBNER, 1808)

- XS17 Odyniec ad Środa Śląska, 24 VIII 1984, 1 ex., 18 VIII 1984, 1 ex., leg. RS.

Jest to gatunek europejski, który występuje na nielicznych, rozproszonych stanowiskach w Polsce. Zawsze jako bardzo rzadki. W ostatnich latach liczniej spotykany w północno-wschodniej części Polski oraz na Pomorzu Zachodnim i w Wielkopolsce. W południowej i środkowej części kraju bardzo rzadki (NOWACKI i BUSZKO 2019).

Atethmia ambusta

([DENIS & SCHIFFERMÜLLER], 1775)

- XS12 Dzierżoniów, 2 IX 1965, 1 ex., leg. RS.

Jest to gatunek zachodniopalearktyczny, który w Polsce historycznie wykazano na nielicznych, rozproszonych stanowiskach, zawsze jako bardzo rzadki (NOWACKI i BUSZKO 2019). Z Dolnego Śląska wykazany dotychczas jedynie z początku XX wieku z okolic Wrocławia (WOLF 1935-1944).

Atethmia centrago (HAWORTH, 1809)

- WS87 Legnica, 2 IX 2021, 1 ex., 9 IX 2021, 2 exx., 13 IX 2021, 2 exx., 28 VIII 2022, 2 exx., leg. AB,
- WS64 Wojcieszów, 9 IX 2016, 2 exx., 19 VIII 2018, 1 ex., 10 IX 2018 1 ex., 25 VIII 2019, 5 exx., 28 VIII 2020, 2 exx., leg. AB.

Jest to gatunek zachodniopalearktyczny, który występuje lokalnie na pojedynczych stanowiskach w różnych regionach Polski. Najliczniej spotykany w Wielkopolsce (NOWACKI i WAŚALA 2018), a poza tym na Lubelszczyźnie (NOWACKI i HOŁOWIŃSKI 2010), Mazowszu (BAKOWSKI i PIĄTEK 2022), Górnym Śląsku (LARYSZ i MAROŃ 2019) i Śląsku Opolskim (KLIMEK 2014).

Cosmia diffinis (LINNAEUS, 1767)

- WS97 Golanka Dolna ad Legnica, 1 VII 2010, 1 ex., leg. AB,
- XS07 Prawików ad Lubiąż, 28 VII 1995, 2 exx., leg. AK, col. JN.

Jest to gatunek zachodniopalearktyczny, który w Polsce historycznie wykazano na nielicznych, rozproszonych stanowiskach, zawsze jako bardzo rzadki (NOWACKI i BUSZKO 2019). Z Dolnego Śląska wykazany dotychczas jedynie z początku XX wieku z: Głogowa, Legnicy, Wrocławia i Trzebnicy (WOLF 1935-1944).

Dicycla oo (LINNAEUS, 1758)

- XS08 Ścinawa, 20 VI 2017, 7 exx., 16 VI 2018, 4 exx., 15 VI 2022, 2 exx., leg. AB,
- XS07 Prawików ad Lubiąż, 3 VII 1995, 2 exx., leg. AK, col. JN.

Jest to gatunek zachodniopalearktyczny, który w Polsce historycznie wykazano na nielicznych, rozproszonych stanowiskach, zawsze jako bardzo rzadki (NOWACKI i BUSZKO 2019). Z Dolnego Śląska wykazany dotychczas jedynie z początku XX wieku z: Brzegu, Głogowa, Legnicy, Oleśnicy, Wołowa i Wrocławia (Wolf 1935-1944). W Późniejszym czasie potwierdzony jedynie z okolic Środy Śląskiej (NOWACKI i SZPOR 1989).

Dasypolia templi (THUNBERG, 1792)

- WS64 Góry Kaczawskie, Wojcieszów, 10 IX 2018, 1 ex., 28 VIII 2020, 1 ex., leg. AB.

Jest to gatunek euroszyberyjski, który w Europie ma borealno-górski zasięg występowania. W Polsce wykazany na pojedynczych stanowiskach w górach od Bieszczadów w Karpatach po Góry Izerskie w Sudetach (NOWACKI i BUSZKO 2019). Z Gór Kaczawskich wcześniej nie wykazywany.

Coranarta cordigera (THUNBERG, 1788)

- WS23 Góry Izerskie, Torfowisko, 10 VI 1975, 1 ex., leg. RS,
- XR07 Góry Orlickie, Zieleniec, rez. Torfowisko pod Zieleńcem, 3 VI 1979, 2 exx., leg. RS.

Jest to gatunek o zasięgu cirkumborealnym, który w środkowej Europie występuje na izolowanych stanowiskach jako relikw glacialny. W Polsce wykazany głównie na torfowiskach wysokich i borach bagiennych na rozproszonych stanowiskach w północnej i wschodniej części kraju oraz na Podhalu, w Górach Świętokrzyskich i Sudetach (NOWACKI i BUSZKO 2019). Z Gór Izerskich wcześniej nie

wykazywany, a z Gór Orlickich wykazany z Dusznik Zdroju na początku XX wieku (WOLF 1935-1944).

Peridroma saucia (HÜBNER, 1808)

- WS64 Góry Kaczawskie, Wojcieszów, 17 VIII 2018, 1 ex., leg. AB.

Jest to gatunek występujący w południowej Palearktyce, migrujący każdego roku w kierunku północnym docierając także do środkowej Europy. W Polsce migrujące osobniki obserwowano pojedynczo, głównie w południowej i wschodniej części kraju (NOWACKI i BUSZKO 2019). Z Dolnego Śląska wykazany dotychczas jedynie z początku XX w. z Wrocławia (WOLF 1935-1944).

Xestia agathina (DUPONCHEL, 1827)

- WS49 Kozłów ad Szprotawa, 15 IX 2020, 8 exx., leg. AB.

Jest to gatunek o zasięgu atlantycko-śródziemnomorskim, który w Polsce wykazano jedynie z obszarów wybrzeża Bałtyku (NOWACKI 1994, WAŚALA 2023), okolic Gubina (NOWACKI i SOSIŃSKI 1998) oraz Borów Dolnośląskich (MALKIEWICZ i in. 2002). Powyższe stanowisko potwierdza występowanie gatunku na Dolnym Śląsku.

Podziękowanie

Autorzy składają podziękowanie Pani Magdalenie PASEK z Dzierżoniowa, wnuczce śp. Romualda SZPORA, za udostępnienie zbioru swego Dziadka, którym się opiekuje.

Podsumowanie

W pracy zaprezentowano nowe stanowiska 15 gatunków Noctuidae z regionu Dolnego Śląska. Większość stanowią gatunki występujące w Polsce stosunkowo rzadko lub o niedostatecznie poznany rozmieszczeniu. Na szczególną uwagę zasługują: *T. ludifica*, dla którego stanowiska w Górach Sowich i Górach Izerskich potwierdzają występowanie gatunku na Dolnym Śląsku jeszcze w drugiej połowie XX wieku, *A. caliginosa*, dla którego wymienione stanowiska wskazują na stałe utrzymywanie się stosunkowo licznej populacji, tego rzadkiego w Polsce gatunku, w dolinie Odry na Dolnym Śląsku, *A. ambusta*, *C. diffinis*, *C. cordigera*, dla których jest to potwierdzenie ich występowania na Dolnym Śląsku, po kilkudziesięciu latach, w drugiej połowie XX wieku.

SUMMARY

The paper presents new faunistic data on 15 species rare noctuid moths from Lower Silesia in southwestern Poland. Majority of them are species which are fairly rare encountered or their distribution is not yet well established. Number of species deserves special attention: *T. ludifica*, for which the locations in Sowie Mountains and Izerskie Mountains confirm the occurrence of the species in Lower Silesia going back to the second half of the twentieth century, *A. caliginosa*, for which the mentioned locations indicate a stable and numerous population of this rare species in Poland, in the Odra river valley in Lower Silesia, *A. ambusta*, *C. diffinis* and *C. cordigera*, for which it is a confirmation of their presence in Lower Silesia, after decades since the second half of the twentieth century.

PIŚMIENNICTWO

- BAKOWSKI M., PIĄTEK W. 2022. Rzadkie oraz nowe dla województwa mazowieckiego gatunki motyli (Lepidoptera) odnotowane w Puszczy Kozienickiej. *Acta Entomologica Silesiana*, **30** (online 028): 1-4.
- BŁESZYŃSKI S., RAZOWSKI J., ŻUKOWSKI R. 1965. Fauna motyli Pienin. *Acta Zoologica Cracoviensia*, **10**: 375-493.
- BORKOWSKI A. 1985. Owady. (ss. 395-426) [W:] A. JAHN (red.): *Karkonosze Polskie*. Ossolineum PAN.
- BUSZKO J., MIKKOLA K., NOWACKI J. 2000. Fauna motyli Tatr Polskich. *Wiadomości Entomologiczne*, **19** (Supl.): 1-44.
- BUSZKO J., NOWACKI J. (red.) 2017. A distributional checklist of the Lepidoptera of Poland. *Polish Entomological Monographs*, **13**: 1-222.
- DOBRAŃSKI X., SKOCZYLA Ł. 2019. Ponowne stwierdzenie *Caradrina kadenii* (Freyer, 1836) (Lepidoptera: Noctuidae) w Polsce. *Acta Entomologica Silesiana*, **27** (online 005): 1.
- JÓZEF CZUK S., JÓZEF CZUK J., JÓZEF CZUK I. 2012. Badania fauny motyli nocnych nieczynnego kamieniołomu dolomitów krystalicznych „Silesia” w Wojcieszowie. *Sówkowate (Noctuidae)*. *Przyroda Sudetów*, **15**: 101-110.
- KLIMEK K. 2014. Nowe stanowiska *Atethmia centrigo* (HAWORTH, 1809) (Lepidoptera: Noctuidae) w południowej Polsce na terenie województwa opolskiego. *Acta Entomologica Silesiana*, **22**: 60.
- KOKOT A. 2005. Nowe stanowiska rzadko spotykanych gatunków motyli większych (Macrolepidoptera) na Dolnym Śląsku. *Acta Entomologica Silesiana*, **12-13**: 164-166.
- KOSTROWICKI A.S. 1953. Studia nad fauną motyli wzgórz kserotermicznych nad dolną Nidą. *Fragata Faunistica Musei Zoologici Polonici*, **6** (16): 263-447.
- LARYSZ A., MAROŃ J., 2019. Materiały do znajomości fauny motyli (Lepidoptera) Polski. Część I. *Acta Entomologica Silesiana*, **27** (online 028): 1-6.
- LARYSZ A., BRZEZINA H., GRZYWOCZ J., MAROŃ J. 2021. Materiały do znajomości fauny motyli (Lepidoptera) Polski. Cz. II. *Acta Entomologica Silesiana*, **29** (online 031): 1-10.
- MALKIEWICZ A., KOKOT A., KANIA J. 2002. Nowe dane o rzadkich gatunkach motyli (Lepidoptera) na terenie Borów Dolnośląskich i Sudetów. *Przyroda Sudetów Zachodnich*, **5**: 123-128.
- MAROŃ J., LARYSZ A. 2020. Motyle (Lepidoptera) Parku Krajobrazowego Cysterskie Kompozycje Krajobrazowe Rud Wielkich. *Rocznik Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu, Przyroda*, **26** (online 001): 1-40.
- NOWACKI J. 1994. Struktura zasięgów sówkowatych (Lepidoptera, Noctuidae) w pasie wydm nadmorskich polskiego wybrzeża Bałtyku. *Wiadomości Entomologiczne*, **12** (Supl.): 1-127.
- NOWACKI J., FUGLEWICZ E., FUGLEWICZ S. 1997. Nowe stanowiska interesujących gatunków sówkowatych (Lepidoptera: Noctuidae) w zachodniej Polsce. *Wiadomości Entomologiczne*, **16** (1): 57.
- NOWACKI J., HOŁOWIŃSKI M., 1999. Sówkowate (Lepidoptera, Noctuidae) Lasów Sobiborskich na obszarze Polskiego Polesia. *Wiadomości Entomologiczne*, **18** (Supl. 1): 1-60.
- NOWACKI J., HOŁOWIŃSKI M. 2010. Sówkowate (Lepidoptera: Noctuidae) nowe dla Lasów Sobiborskich na obszarze Polskiego Polesia. *Wiadomości Entomologiczne*, **29** (4): 300.
- NOWACKI J., PAŁKA K. 2013. Materiały do poznania rozszedlenia sówkowatych (Lepidoptera: Noctuidae) wschodniej Polski. *Wiadomości Entomologiczne*, **32** (2): 139-146.
- NOWACKI J., SOSIŃSKI J. (1997) 1998. Nowe stanowiska rzadkich gatunków sówkowatych (Lepidoptera: Noctuidae) z zachodniej Polski. *Wiadomości Entomologiczne*, **16** (3-4): 234.
- NOWACKI J., SZPOR R. 1989. *Apamea illyria* (FREYER, 1852) nowy dla fauny Polski oraz kilka rzadkich w kraju gatunków sówkowatych (Lepidoptera, Noctuidae). *Przegląd Zoologiczny*, **33**: 101-104.
- NOWACKI J., WASILUK D. 2004. Sówkowate (Lepidoptera, Noctuidae) środkowego Podlasia. *Wiadomości Entomologiczne*, **23** (Supl.1): 1-54.
- NOWACKI J., WAŚALA R. 2008. The Noctuids (Lepidoptera, Noctuidae) of xerothermic rock swards in the Pieniny Mts. *Polish Entomological Monographs*, **4**: 1-60.
- NOWACKI J., WAŚALA R. 2018. The noctuids (Lepidoptera, Noctuoidea: Erebidae, Nolidae, Noctuidae) of Wielkopolska. *Polish Entomological Monographs*, **15**: 1-96.
- NOWACKI J., WAŚALA R. 2021. The noctuids (Lepidoptera: Noctuoidea: Erebidae, Nolidae, Noctuidae) of the Świętokrzyskie Mountains in Poland. *Polish Entomological Monographs*, **19**: 1-93.
- ROMANISZYN J. 1929. Fauna motyli Polski. I. *Prace Monograficzne Komisji Fizjograficznej*, **6**: 1-552.
- WAŚALA R. 2023. Range dynamics of noctuid moths (Lepidoptera: Noctuoidea: Erebidae, Nolidae, Noctuidae) in north-western Poland. *Polish Entomological Monographs*, **20** (w druku).
- WAŚALA R., MATUSZEWSKI Ł. 2021. Uzupełnienie danych dotyczących rozmieszczenia sówek (Lepidoptera, Noctuoidea: Erebidae, Noctuidae) w dolinie Rzeki Bogdanki, na terenie Poznania w Wielkopolsce. *Wiadomości Entomologiczne*, **40** (4): 15-18.
- WOCKE M.F. 1872. Verzeichniss der Falter Schlesiens. I. Macrolepidoptera. *Zeitschrift für Entomologie, N. F.*, **3**: 1-86.
- WOLF P. 1935-1944. Die Grossschmetterlinge Schlesiens, Teil 3. Band I-II. Auf Veranlassung des Vereins für Schlesische Insektenkunde zu Breslau. Karl Vater, Breslau: 161-344.
- ZAJDA W., PRZYBYŁOWICZ Ł. 2003. Motyle (Lepidoptera) masywu Babiej Góry. (ss. 279-303) [W:] B.W. WOŁOSZYN, D. WOŁOSZYN, W. CELARY (red.): *Monografia fauny Babiej Góry*. Publikacje Komitetu Ochrony Przyrody PAN, Kraków.